

"દરેક સંગીતકાર
વાર્તાકાર હોય છે કે
જે હૃદયની વાર્તાઓ
વર્ણવવા માટે ધૂન અને
લયનો ઉપયોગ કરે છે."

— પંડિત રવિશંકર,
ભારત રત્ન પુરસ્કર્તા,
સિતારવાદક

પ્રકરણ ૭ સંગીતનાં વાધો

ઉદ્દેશ્ય: સંગીતના ભાગમાં વાધોની સુસંગતતાને સમજવી અને વાધ પરિવારોની શોધ કરવી.

સાધનોનો ઉપયોગ નોંધો અને લયના સ્તરવાળા અને સમૃદ્ધ અવાજ બનાવવા માટે થાય છે.

પ્રવૃત્તિ ૧ : સંગીતના ભાગમાં વાધોની ભૂમિકા

'શ્યામલે મીનાક્ષી' ગીત સાંભળો. હવે, જાતે જ ગાવાનો પ્રયત્ન કરો..

ગીત: શ્યામલે મીનાક્ષી

સંગીતકાર: મુથુસ્વામી દીક્ષિતાર

શ્યામલે મીનાક્ષી

સુંદરેશ્વર સાક્ષી

શંકરી ગુરુગુહા

સમુદ્ભાવે શિવેવા

પામર મોયની

પંકજ લોયની

પદ્માસના વાણી હરિ

લક્ષ્મી વિનુતે શાંભવી

શ્યામલે મીનાક્ષી

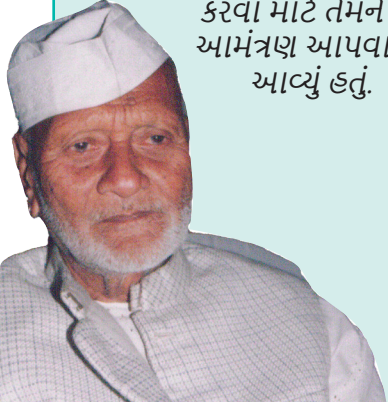

0680CH07

પ્રવૃત્તિ	વર્ગ સાથે ચર્ચા કરો
આ ગીતને તમારા વર્ગખંડમાં ઉપલબ્ધ કોઈપણ સંગીતના સાધન સાથે ગાઓ. અથવા, લય સાથે ગીત ગાવા માટે, તાળીઓ પાડવા, સ્ટેમ્પ, વગેરે માટે શરીરના ભાગોનો ઉપયોગ કરો.	શરીરના ભાગોનો ઉપયોગ કરવાથી તમને ગીત ગાવામાં કેવી રીતે મદદ મળી છે? તમને મજા આવી?
હવે, ઓડિયો ટ્રેક સાથે ગાઓ. સંગતના સાધનો વાયોલિન અને મૃદંગમ છે.	કોઈ વાધ સંગીતના ભાગના અનુભવને કેવી રીતે અસર કરે છે?
હવે, નવા વાધો - પિયાનો અને ડ્રમ્સ પર ઓડિયો ટ્રેક સાથે ગાઓ .	વિવિધ વાધોના સમૂહ સાથે ગાવાનો તમારો અનુભવ શો હતો? શું તમારી પાસે કોઈ પસંદગી હતી અને શા માટે?

શું તમે જાણો છો

ઉસ્તાદ બિસ્મિલ્લાહ ખાન ભારતના મહાન શહેનાઇ વાદકોમાંના એક છે કે જેમને ભારત રત્ન પ્રાપ્ત થયેલ છે. વૂડવિન્ડ વાદ્ય, શહેનાઇ કે જે અગાઉ મોટે ભાગે લોકસંગીતમાં વપરાતું હતું તે આ મહાન સંગીતકારના પ્રયત્નોને કારણે હિન્દુસ્તાની શાસ્ત્રીય સંગીતમાં લોકપ્રિય બન્યું. તેમને ધાર્મિક સંવાદિતાનું પ્રતીક માનવામાં આવતું હતું. ૧૯૪૭ની ૧૫મી ઓગસ્ટે ભારતને આઝાદી મળી તે દિવસે લાલ કિલ્લા પર કાર્યક્રમ કરવા માટે તેમને આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું.

પ્રવૃત્તિ ૨: સાંભળવું અને પ્રતિભાવ આપવો

સાંભળો જે વાર્તા કહેવામાં આવી રહી છે સાથે એક સાધન પણ છે. સાધન કેવી રીતે સમજાવો વાર્તા કહેવાની ઊંડાઈમાં વધારો કરે છે.

સરસ્વતી વીણા

આ વાદ્ય વગાડતી વખતે કોઈ વાર્તા સાંભળવાનો પ્રયત્ન કરો અને તમારી ભાવનાઓને રેકોર્ડ કરો.

પ્રવૃત્તિ ૩: વાદ્ય પરિવારો

બે મહત્વપૂર્ણ ઘટકો સંગીતનો મેલોડી (ધૂન) અને ટેમ્પો છે. તેના આધારે, ઉપકરણોને નીચે મુજબ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે:

- મેલોડી વાદ્યો
- રિથમ વાદ્યો

વાદ્યોને તે કેવી રીતે વગાડવામાં આવે છે તેના આધારે વધુ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. સંગીતનાં વાદ્યોના વર્ગીકરણને સમજવા માટે આગળના પૃષ્ઠમાં આપેલા ચિત્રનો સંદર્ભ લો.

કોષ્ટકમાં દર્શાવેલા વાદ્યો સિવાય, લય માટે ઉપયોગમાં લેવાતા બે વાદ્યોના નામ આપો.

1. _____
2. _____

શું તમે મેલોડી (ધૂન) માટે ઉપયોગમાં લેવાતા બે વાજિત્રોના નામ આપી શકો છો?

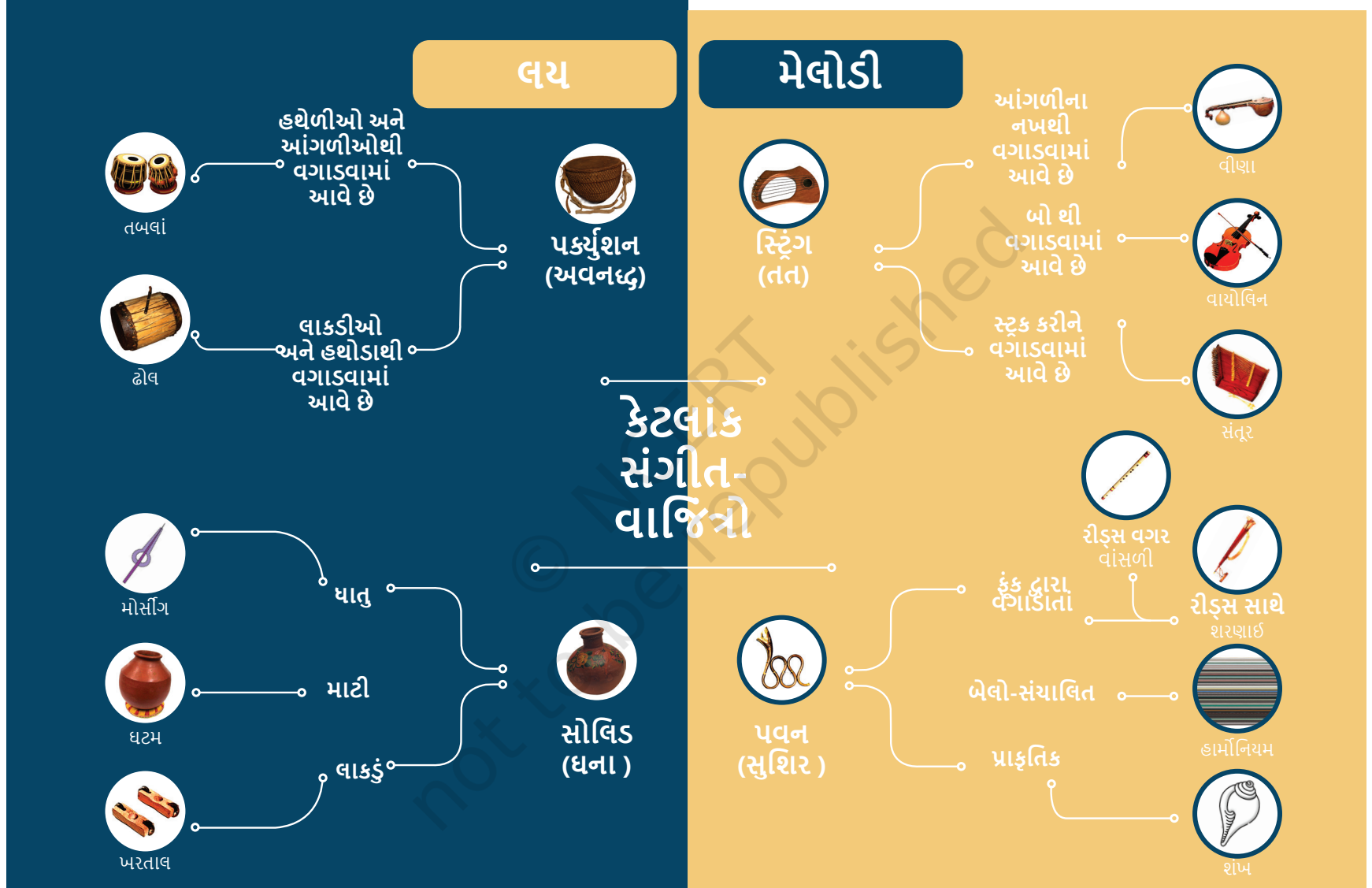
1. _____
2. _____

શું તમે બે મેલોડી (ધૂન) વાજિત્રોના નામ આપી શકો છો જે શબ્દમાળાઓ તોડીને વગાડવામાં આવે છે?

1. _____
2. _____

શું તમે ધાતુથી બનેલા બે લયના સાધનોના નામ આપી શકો છો?

1. _____
2. _____

QR કોડને સ્કેન કરો અને વાજિત્રના નામ સાથે તેને જોડો

QR કોડ	સાધન	QR કોડ	સાધન
1. 	a. સિતાર	2. 	b. સંતૂર
3. 	c. હાર્મોનિયમ	4. 	d. તાનપુરો
5. 	e. વાયોલિન	6. 	f. શરણાઈ
7. 	g. તબલાં	8. 	h. સરોદ
9. 	i. વાંસળી	10. 	j. પખાવજ

પ્રવૃત્તિ ૪: તમારું પોતાનું વાદ્ય બનાવો

જલતરંગ એક રસપ્રદ વાદ્ય છે કે જેમાં કાચ, ઘાતુ અથવા માટીના બાઉલનો સમૂહ હોય છે જેમાં દરેકમાં પાણીનું અલગ-અલગ સ્તર હોય છે. કલાકાર લાકડાની લાકડી વડે દરેક બાઉલની રિમ પર પ્રહાર કરે છે અને સંગીત ઉત્પન્ન કરે છે. તે એક મેલોડી (ધૂન) અને લયનું વાદ્ય છે. આપણે તેને પવનના વાદ્ય તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકીએ છીએ કારણ કે દરેક બાઉલમાં પાણીના સ્તરની ઉપર હાજર હવા અવાજ ઉત્પન્ન કરવા માટે કંપન કરે છે. આ એક પરક્યુસિવ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ પણ છે કારણ કે અવાજ પટલ અથવા સંપાટીને અથડાવીને ઉત્પન્ન થાય છે કે જે બાઉલની રિમ છે.

ચાલો આપણે તમારા રસોડામાં ઉપલબ્ધ બાઉલ્સથી જલતરંગ બનાવીએ.

તમારે જરૂર પડશે

પાંચ મજબૂત બાઉલ, એક પાણીનું પાત્ર અને બે પેન્સિલ અથવા લાકડાની લાકડીઓ. હવે, ચાલો આપણે—

- આ બાઉલને એક ટેબલ પર એક જ હરોળમાં ગોઠવો.

- બાઉલમાં વિવિધ માત્રામાં પાણી ભરો. તમે પહેલા બાઉલમાં એક કપ પાણી, બીજા બાઉલમાં ત્રણ ચતુર્થાંશ કપ, ત્રીજા બાઉલમાં દોઢ કપ અને ચોથા બાઉલમાં એક ચતુર્થાંશ કપ પાણી ભરી શકો છો.
- તમારો પોતાનો જલતરંગ ઉપયોગ માટે તૈયાર છે.
- દરેક બાઉલની કિનારીને પેન્સિલ અથવા લાકડી વડે હળવેથી પ્રહાર કરો અને તમારું પોતાનું સંગીત બનાવો. જ્યારે તમે જુદા જુદા બાઉલ પર પ્રહાર કરો છો ત્યારે પિચ કેવી રીતે અલગ હોય છે તેનું અવલોકન કરો.

શિક્ષકો માટે નોંધ કરો

શાળા સ્થાનિક કલાકારોને વર્કશોપ અને નિદર્શન માટે આમંત્રિત કરી શકે છે. બાળકોને તેમના શિક્ષકો પાસેથી કેવી રીતે શીખ્યા તે શોધવા માટે કલાકાર સાથે વાતચીત કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો. તેઓ કેવા પ્રકારનું જીવન જીવે છે અને અન્ય કોઈપણ અનુભવ કલાકારો શેર કરવા તૈયાર છે. ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓને ચોક્કસ સંગીતનાં સાધનો અને તેમની મૂળભૂત વગાડવાની ટેકનિક (શિક્ષકની ઉપલબ્ધતા અનુસાર) શીખવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો.

પ્રવૃત્તિ ૫: સાંભળો અને શીખો

જુઓ દ્રશ્ય અને શ્રાવ્ય ભારતમાંથી સાધનોનો પરિચય સી.ઇન્ડિયન મ્યુઝિક એક્સપિરિયન્સ મ્યુઝિયમ, બેંગલુરુ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. તમને આમાંથી કયું એક સાધન ગમે છે અને શા માટે? ઉપકરણોને વર્ગીકૃત કરી શકાય તેવી વિવિધ રીતોની નોંધ લો.

પ્રવૃત્તિ ૬: ચાલો આપણે વિશે પ્રોજેક્ટ બનાવીએ.

- સંગીત અને વિજ્ઞાન.
- કોઈપણ સ્થાનિક સંગીતકારનું જીવન સ્કેચ અને તેમનું યોગદાન.

સંગીતનાં વાજિત્રોની જાદુઈ દુનિયા

વાદ્યો સંગીતનો સમૃદ્ધ અનુભવ બનાવે છે. ઉપકરણોને તેમની ઉપયોગિતા અને તે જે સામગ્રીથી બનાવવામાં આવે છે તેના આધારે વર્ગીકૃત કરી શકાય છે. તમને જે ગીતોનો આનંદ આવે છે તે સાંભળો. ઉપયોગમાં લેવાયેલા ઉપકરણોને ઓળખો અને તેમને વિવિધ કેટેગરીમાં વર્ગીકૃત કરો.

પંડિત રવિશંકર
(ભારત રત્નથી સન્માનિત)